

Pozoruhodnou součástí knihy, a řekl bych její složkou podstatnou, je čtvrtá kapitola *Tematizované skutečnosti Zeyerových dramát*, jejíž motto z Xavera („*Býti dobrým člověkem znamená víc, než býti velkým umělcem*“) dokládá, kterak se Zeyer snažil spojit estetiku s etikou. Na prvním místě tu stojí soupis Zeyerových her podle dat premiéry od roku 1907; ukazuje se, kolik her nebylo inscenováno nikdy; je tu dost materiálu takřka jic „k vyzvednutí“. Autorka neváhá pak hry podrobněji tematicky charakterizovat; jde mimo jiné a jednoaktovku Rimini, veršovanou komedii o jednom dějství *Blanka*, *Stará historie*, *Sulamit*, *Legenda o Erinu* aj. Ukazuje se, kolik básnivého bohatství tyto hry obsahují (poněkud mi to připomíná znovu u nás zásluhou D. Kšicové a P. Kleina objeované poklady ruské moderny). Snad se to může zdát poněkud abundantní, ale výklad tematiky Zeyerových dramát, jak jej autorka podává, není podle mě nefunkční, spíše naopak. Vrací se tak do hry míč tradiční tematologie (*Stoffgeschichte*) radikálně opuštěný ve 20. století pod tlakem imanentních metod. Ostatně výklad syžetu je současně spojen s divadelní inspirací a snad i realizací.

Na divadlo je zaměřena i rozsáhlá faktografická část monografie zahrnující soupis Zeyerových her s přehledem intersémiotických prepisů, jak to autorka obratně nazývá. Jsou tu Zeyerovy články, dramata časopisecká, knižní vydání a premiéry, recenze a referáty, překlad cizích dramát, překlady Zeyerových her do jiných jazyků, zhudebnění jeho dramát či dramaturgie jeho prózy; podstatné jsou také bibliograficky důkladně zpracované přehledy sekundární literatury (připomeňme alespoň Augustovu *Mystiku Julia Zeyera* z roku 1928, práci J. Fučka, knihy D. Hodrové, J. Janáčkové, Kvapilova *Gotického Zeyera* z roku 1942, monografii Viktora Nováka z roku 1920 aj.; samozřejmě i práce V. Renče, M. C. Putny, Janiny Viskováté o ruských motivech u Zeyera z roku 1932 a také již zmiňovanou monografii Roberta Pynsenta *Julius Zeyer. The Path to Decadence*, Paris – The Hague 1973).

Význam nové knihy brněnské autorky vidím tedy, *summa summarum*, v akcentaci Zeyerova osobitého postavení (skoro cizince) v české literatuře a v posunu zorného úhlu ve směru jeho dramaturgie jako nejosobitější části jeho díla. S tím ovšem souvisí žánrový (generický, resp. genologický) pohled na jeho tvorbu, na kreaci básnického dramatu a básnického divadla: skrytého proudu, často nechápaného a odmítaného, ale často, byť krátce tryskajícího silou gejzíru. V knize se šťastně setkala novoromantická a dekadentní látka, básnivost, lyrika a dramatická s autorčím habitem a empatickou schopností. Když se toto vše spojí s faktografickou precizností a výkladovou poutavostí a interpretační střídmostí, je tu kniha, bez níž by se žádný ze současných zeyerologů neměl obejít.

Ivo Pospíšil

O JUGOSLÁVSKÉ LITERATUŘE PRO DĚTI A MLÁDEŽ

Slobodan Ž. Marković: *Zapisi o kjiževnosti za decu III*. Beogradska knjiga, Beograd 2003, 216 s.

Předchůdcem literatury pro děti byl u jižních Slovanů Slovinc Sebastian Krelj (1538–1567), který studoval u jednoho ze zakladatelů hermeneutiky Matiji Vlačiče Ilirika (Matthias Flacius Illyricus). Kromě několika latinsky a německy psaných děl vydal slovensky *Dětskou bibli* (1566, *Otročija Biblija*). Rovněž některá díla dalších slovinských (Peter Kumras), chorvátských (Andrija Kačić Miošić) a srbských autorů (Dositej Obradović), jež vznikla v 18. stol., byla určena také dětem.

Nejinak tomu bylo také u prvních periodických sborníků a časopisů pro děti. Také v tomto případě patří prvenství Slovincům. *Prorok* (Vedež, 1848–1850) byl název prvního časopisu pro mládež vůbec a také *pro obyčejné dospělé lidi*, který vydával Slovinc Ivan Navratil (1825–1896), po otci českého původu. Více než čtyři desítky let sbíral slovinské pověry a srovnával je s pověrami ostatních slovanských i neslovanských národů. Teprve později začaly vycházet srbské časopisy *Školní list* (1858, *Školski list*) a *Přítel srbské mládeže* (1866, *Prijatelj srpske mladeži*), chorvátská *Bazalka* (1864, *Bosiljak*) a *Smil* (1872, *Smilje*) a slovinská *Zahrádka* (1871, *Vrtec*) aj.

Třetí svazek knihy srbského literárního historika, literárního kritika a vysokoškolského pedagoga Slobodana Ž. Markoviće (nar. 1928) *ZAPISI O KJIŽEVNOSTI ZA DECU III* navazuje na

dva předcházející svazky, které vyšly již dříve (1970, 1983). Zabývá se v něm jevy a žánry především v srbské literatuře a jejich recepcí. Jednotlivé studie a stati však mají mnohem širší záběr. Odkazuje v nich také k dílům z ostatních jugoslávských národních literatur, analyzuje je, hodnotí a srovnává.

Autor konstatuje, že v 19. století došlo nejen k zápisu a vydávání lidové slovesnosti, nýbrž také k výraznému rozvoji literatury vůbec a písemnictví pro děti a mládež, které lidově slovesné výtvořry ovlivnily. Nejlepší prozaická, básnická a dramatická díla jihoslovanských obrozených autorů i tvůrců 20. století čerpají z ní námětové, stylové, lexikální aj. inspirace.

Kniha S. Ž. Markoviće se skládá ze tří částí: *Jevy* (s. 7–80), *Žánry* (s. 81–160) a *Recepce* (161–210). Texty jsou v nich zařazeny tak, jak vznikaly v průběhu asi tří posledních desetiletí. V jednotlivých kapitolách první části hledá autor kořeny rozvoje srbské literatury pro děti a počátky práce na jejím historickém zpracování. V zápisech, záznamech, poznámkách a zprávách sleduje její rozvoj od konce 2. světové války až po současnost. Zamýšlí se nad otázkami periodizace literatury pro děti a mládež, zejména v souvislosti s tím, že jihoslovanská literární věda byla obohacena o dva periodizační pojmy: *stylová formace* a *stylový komplex*. První z nich uvedl záhřebský literární teoretik Alexandr Flaker (1924–2004) a označuje jím čistě literární jevy a vztahy bez bližšího dějinného určení a zdůraznění faktorů v národní literatuře nebo v díle konkrétního autora. Tento nadnárodní a nadosobní názor pak dále rozvinul Flakerův spolupracovník a vůdčí představitel tzv. záhřebské stylistické školy Zdenko Škreb (1904–1985). Zdůrazňoval, že stylové a ostatní postupy tvoří literárně historickou jednotu, tj. stylový komplex.

Od poloviny 50. let 20. stol. se podle S. Markoviće začalo často hovořit o rozvoji literatury pro děti v rámci jugoslávského poválečného meziliterárního společenství. Byly organizovány první porady, semináře a konference a vydány první sborníky. Organizovaly se festivaly a přehlídky. Autoři děl pro děti a mládež se setkávali kolem dětských časopisů a sborníků (Pioniri, Otrok in knjiga, Umjetnost i dijete, Detinjstvo aj.).

V sedmdesátých a osmdesátých letech 20. stol. byly postupně na filologických fakultách zakládány katedry literatury pro mládež, vznikly pedagogické akademie nebo učitelské fakulty.

Postupně se profilovala jednotu literatury pro děti a mládež a literatura pro dospělé i jejich žánrová různorodost a rozrůzněnost. Od roku 1975 do roku 2001 vycházel časopis Detinjstvo, jedno ze čtyř podobných periodik na světě, který se specializoval výhradně na kritiku literatury pro děti a mládež. Vyšly některé antologie, monografie a sborníky kritických textů. Úvod do literatury pro děti a mládež (1989) a třísvazková Srbská literatura pro děti (1994) od Dragoljuba Jekniće.

Zajímavý je Markovićův typologický výklad o hlavních typech dětství v uměleckých dílech. Uvádí, že dětství má jinou podobu např. v dílech, která zobrazila hrůzy války a odboje. Tematicke literatura – válka – dítě věnoval autor značnou pozornost ve dvou studiích. Další typ tvoří obraz světa viděný dětskýma očima. Tematika dětství a světa dítěte jako celek představuje rovněž samostatný typ. Čtvrtý typ by mohl podle autora tvořit infantilismus, jakési „zdětinštění“ světa a autora, pochopení světa dětství. V porovnání s předchozími třemi typy však tento značně složitý a v mnohem protichůdný typ nepřináší příliš mnoho uměleckého.

V části o žánrovém rozrůznění pojednal S. Marković mj. o tradičních formách prozaických žánrů, jakými jsou román, povídka, krátká povídka a vzpomínkové vyprávění, a poukázal na to, jak na zkušenostech a tradici epického vyprávění vznikala próza pro děti a mládež, jež kromě jiného obsahuje prvky bajky a animistického vidění světa. Autor má podle našeho názoru pravdu, že v této oblasti čisté žánry neexistují a žánrové hranice jsou velmi relativní. Marković uvedl proto spojený „rozvinutá povídka“, jež obsahuje vzpomínkové (memoárové), fantastické, dobrodružné, přízračné a realistické prvky. Svoje tvrzení S. Marković dokládá příklady z moderní srbské literatury.

Na příkladech děl srbských, chorvátských a dalších jugoslávských autorů dokumentuje S. Marković sepětí současné prózy pro děti a mládež s tradicí i úsilí autorů o námětovou, stylovou i jazykovou modernizaci povídky, pohádky, poemy, ukolébavky i divadelních textů pro děti a mládež. Věnuje rovněž pozornost humoru v dětské literatuře.

S. Marković podrobně analyzuje a hodnotí odborné knihy (v letech 1957–1987 jich vyšla téměř stovka), přehledy i studie o literatuře pro děti a mládež. Při hodnocení uměleckého díla je nezbytné hledat jeho charakteristické rysy, kterými se liší od jiných děl, poukázat na jeho vztah k dílům

stejného žánru a na mnohé společné prvky. Považuji za správné autorovo konstatování, že jak v srbské a v ostatních literaturách jugoslávských národů, tak také ve světové literatuře se při hodnocení děl pro děti a mládež přistupovalo jednak exaktně, jednak subjektivně. Kromě toho se ovšem hodnotilo dílo rovněž z hlediska etického a receptivního, tj. na základě vztahu kniha – čtenář.

Prezentace hodnot díla čtenáři závisí především na tom, jakou odbornou přípravu má kritik, nako-lik je schopen odhalit všechny nuance hodnoceného díla, racionálně určit barvitost stylu, vrstevnatost, sílu působivosti, bohatství a hloubku pravdivosti, krásu emocí, básnické obrazy, strukturu a všechny další obsahové a výrazové prvky. Otázka, zda je dílo pro dospělé nebo pro děti či i pro dospělé i pro děti nemá literární povahu a vychází ze vztahu dílo – čtenář. Pokud kritika stanoví, že jde o intencio-nální dílo pro děti a mládež, pak by měla vzít v úvahu rovněž další mimoliterární kritéria: např. přijetí díla z hlediska etického, ideového a sociálního nebo výchovný a vzdělávací aspekt.

Ve třetí části knihy se S. Marković zabývá společenskou angažovaností v literatuře pro děti a mj. upřesňuje terminologická spojení *literatura národně osvobozenického boje* a *literatura pro děti s tematikou národně osvobozenického boje*. Doporučuje je užívat jako pomocné termíny, ni-koli jako označení literárního období nebo ucelených literárních jevů.

V samostatných příspěvcích S. Marković charakterizuje a hodnotí srbskou i šffe jugoslávskou tvorbu pro děti a mládež v jednotlivých desetiletích druhé poloviny 20. století z hlediska obsahového, námětového i žánrového. Autory dělí na ty, kteří píší pro děti, pro dospělé a děti a pro děti a také pro dospělé. Autor dále zdůrazňuje význam dětských časopisů a literárních příloh v dení-cích pro literární výchovu, poukazuje na úlohu školní četby, dětských festivalů, ročních přehlídek a dalších akcí, které přispívají k výchově dětí a mládeže.

Uzavírám slovy Ivana Navratila, o němž jsem se zmínil na začátku. V úvodu k prvnímu číslu časopisu Prorok (Vedež) Navratil mj. napsal: *Musíme poznat sebe. Aby člověk poznal sebe, musí poznat své bratry a celý svět, neboť jedině pak uvidí, že je člověkem a zamiluje si lidi. Kniha po-máhá tento cíl uskutečnit.*

Ivan Dorovský

V MEANDRECH TVORBY ANDRZEJE KUŚNIEWICZE

Mieczysław Dąbrowski: *Nierzeczywista rzeczywistość. O twórczości Andrzeja Kuśniewicza*. Dom Wydawniczy „Elipsa“, Warszawa 2004, 216 s.

Monografie o díle Andrzeje Kuśniewicze *Nierzeczywista rzeczywistość* nevyšla v roce 2004 zcela náhodně. Stalo se tak u příležitosti stého výročí autorova narození. Jejím základem se stala kniha Mieczysława Dąbrowského, která v malém nákladu vyšla v osmdesátých letech pod názvem *Nierzeczywista rzeczywistość. Twórczość Andrzeja Kuśniewicza na tle epoki* (Warszawa, 1987). Studií o nejrůznějších aspektech Kuśniewiczovy tvorby vznikla a vzniká v Polsku celá řada. Zcela však chyběl ucelený pohled na jeho rozsáhlé dílo, jež by současně předkládal jistá interpretační východiska a osvětloval některé mechanismy fungující u Kuśniewicze. Na tento deficit Mie-czysław Dąbrowski zareagoval a přepracoval svoji starší práci – očistil text od řady dnes již neči-telných nebo málo nosných pasáží, naopak jej obohatil o pasáže, který objasňují Kuśniewiczovo vidění dějin a roli vzpomínek v jeho knihách. To práci nesporně obohatilo o další klíčovou per-spektivu, neboť ve všech autorových románech představuje narace de facto zápis procesu vzpomí-nání. Navíc se téměř celé Kuśniewiczovo dílo se váže k osudům zaniklého společenství, k němuž náležela i jeho rodina, a drobné šlechtě a inteligenci usazené ve východní Haliči, multietnickém a mnohojazyčném území, které se po dělení Polska ocitlo v rakouském záboru, a tím ve sféře kul-turního vlivu mnohonárodnostního organismu habsburské monarchie. Dąbrowského monografie tak může pomoci badatelům v objasnění fenoménu, že území, přes něž se převalily fronty obou světových válek, a které bylo jevištěm revolucí a občanských válek, zažilo krvavé etnické střety, pacifikace, deportace, odsuny, nacistický i stalinský teror, zanechalo po sobě literaturu, jež vypo-vídá o ztraceném ráji pozemské rozkoše a přináší obraz idylické krajiny.